

KOVÁCH ERNŐ *EMLÉKIRATA*

VIRÁG GÁBOR

A magyar szabadságharc délvidéki eseményeivel és harcaival több történész is foglalkozott a múlt század végén, azután, érthető okokból, kevesebb szó esett ezekről a dolgokról. Ezen műveik közül egyik sem tesz említést Kovách Ernő őrnagy *Emlékiratairól*. Nem is tehetett, hiszen szerzője nagyban dolgozott még azokon. Később, a szerző halála után többezer oldalt kitevő hatkötetnyi emlékirat az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába került. Ma is ott őrzik. Az esetleges kiadás okainak boncolgatása nem tartozik írásunk céljai közé. Minket a kézirat azon része érdekel, amely vidékünk eseményeivel foglalkozik, ez pedig több száz kéziratoldalt jelent.

Galsai nemesi előnevet viselő Kovách Ernő a Zala megyei Türrén született 1825. szeptember 14-én. Iskoláit Pápán, Keszthelyen, Kőszegen és Nagykanizsán végezte. 1841 őszén a bjelovari katonai intézetbe iratkozik. 1842-ben kadétként a varaždini 5. horvát határőrezredbe kerül, ahol elvégzi a hároméves tiszti tanfolyamot. 1845-ben felveszik a bécsi magyar királyi testőrségbe testőrként és hadnagyi ranggal. 1848 szeptemberében a Bécsben tartózkodó kormányküldöttség felszólítja a magyar testőrséget, hagyják el a fővárost, és lépjenek a magyar hadseregbe. Kovách Ernő azon testőrök közé tartozik, akik hallgattak a felhívásra. Így kerül haza, és kezdi meg szolgálatát főhadnagyi rangban a forradalmi hadseregben a 30. honvédszászlóaljban. Igen mozgalmas a volt testőrtiszt harctéri élete, minket ebből csak az az időszak érdekel, amikor Kovách Ernő a délvidéki hadszíntérre kerül. Ez pedig összefügg Perczel Mór sikeres tavaszi hadjáratával. Hallva a tábornok harci sikereit, kéri áthelyezését Perczelhez. Teljesítik kérését, és 1849. április 25-én kinevezik századosi rangban a 30. honvédszászlóalj parancsnokává. A szabadságharc alatti katonai pályafutását 1849. július 14-én, a kishegyesi csatában fejezte be, itt fogságba

esett. Mint volt császári katonatiszt Aradra kerül, ahol ítéleztek felette. Előbb kötél általi halálra, majd tizenhat év várfogságra ítélik. Büntetéséből azonban csak hat évet tölt le. 1856-ban kegyelmet kap.

A fogságból szabadulva mérnöki diplomát szerez. Néhány évig mérnökként dolgozik, majd a kiegyezés után előbb a lipótvári, majd a váci, végül pedig az illovai fegyház igazgatója lett. 1914-ben halt meg Vácott.

A tekintélyes terjedelmű kéziratában 1849. április 24-ei bejegyzéssel kezdi a délvidéki szolgálatának eseményeit. Gőzhajón utazik Törökbecséig, a szem- és fültanú hitelességével számol be a helyszínen látottakról és hallottakról. Emlékirata ezen részében beszámol a zentai vérengzésről, a megérkezéséről, majd a Bánátban és Bácskában vívott harcokról. A fenti dátumtól kezdve azután ott van minden ütközetben. Harcol és ír a Melence, Elemér melletti, a becskereki ütközetekről. De ott van Tomaševacnál, Uzdinnál, Pancsovánál.

Pancsova bevétele után a déli hadsereg visszatér Bácskába. Perczel Mór 1849. május 15-én Szeghegyen kelt levelében terjeszti fel őrnagy elöléptetésre, ami később meg is történt. Kovách részt vett a titeli fennsíkiért vívott csatában, de ott van a Pétervárad környéki harcokban is. Mindezeket az eseményeket pontosan és részletesen rögzíti. Időközben megjelenik a délvidéki hadszíntéren Jelačić. Perczel Kačnál vereséget szenved, és a Ferenc-csatornáig vonul vissza. Időközben Perczelt főleg izgága természete miatt leváltják, és Tóth Ágoston ezredes veszi át a bácskai hadosztály parancsnokságát. Tóth kinevezése szerencsétlen húzása volt a magyar hadvezetésnek. Azonnal feladja a Ferenc-csatorna vonalát, majd tovább hátrál Óbecsére. Június 25-én azonban Jelačić innen is kiűzi a magyar hadsereget.

Az Emlékiratból a becsei csata körüli eseményeket választottam, mert ebben mutatkozik meg az emlékiró minden erénye és fogyatékosága. A kitűnően képzett katona azonnal átlátja felettesének esztelen húzásait, tehetetlenségét, gyávaságát és kegyetlenségét.

De tetten érhetjük a kézirat gyöngéit is: fölösleges finomkodását és dagályosságát. Stílusának fogyatékoságai sokszor fárasztóan hatnak, és untatják az olvasót.

ÓBECSEI CSATA

(1849. június 17.)

Este rendeletet vettünk mindenünket összeszedni s az indulásra készen állni. Ez meg is történvén azt hittük, hogy a csatornán átmegyünk, s másnap Perczel terve szerint ott megtámadni. Azonban nem így volt a dolog, mert mi jelenleg Óbecsére húzódunk vissza, s a csatorna vonalat, mely jó védelmi állást nyújtott,

oda hagyjuk, s az ellenségnek átengedjük. Nem hiába mondják, hogy az életben az ellentétek következnek egymás után, úgy jött, Tóth Á(goston) (a 4. hadtest parancsnoka, V. G.) Perczel után, a bátortalan a vakmerő után!

Szt. Tamás alatt kicsit megpihelve, hol már az itt levő seregünket nem találtuk többet, kik szintén Becse felé húzódtak ma vissza, utunkat tovább folytattuk. Egész éjjel mentünk. Másnap olyan rekkenő meleg nap volt, csaknem elolvadtunk az izzadságban, semmi szellő nem lengedett, s a nagy forróságtul minden tárgy remegve látszott az ember szeme előtt.

Tóth Ágoston kocsin kényelmesen előre hajtattván a sereg úgy gyalogolt a rekkenő melegségben és felhőkig érő porban.

A tanyák és szállások utunkban mind el voltak pusztítva, ivóvizet sehol nem találtunk, mintha az afrikai Szahara pusztán lettünk volna. Végre órákig menő gyaloglás után egy-két épen álló szállások közé jutottunk, hol Tóth Á. pihent nyargoncaival együtt (futár), és én embereimet szét ereszttem magamnak italt szerezni, én is egy kúthoz jutottam, amelynél száz meg száz honvéd esengett, hogy egymás után a vedret megkaphatják szomjukat oltani, amelyből a többi után én is ittam. Azonban amint a csapatot ide érni látta Tóth Á., ki addig már jóllakott, és kipihenvén magát lóra ült, s elrendelte, hogy a sereg is azonnal tovább menjen minden pihenés nélkül, nem tudta meggondolni, hogy a szegény honvédek nem kocsin vagy lovon, hanem gyalog, mindegy poggyászukkal a hátukon hordva jöttek ebben a rémisztő tikkasztó forróságban. Az ilyen elméleti katona, mint ő volt, azt fel sem tudta fogni, és azon kívül valószínűleg a tegnapi Szt. Tamási ágyú durrogástul úgy meg volt ijjedve, hogy mindenáron, mentül előbb akart tovább retirálni (visszavonulni meghátrálni, V. G.), nem ismerte ezt a bátortalan s nagyon is elővigyázó ot, akitől ő úgy megijjedt volt, mintha az nyomban jött volna utánnunk, kit éppen a mai napon Perczel ugyan evvel a sereggel a bóréből kiugratott volna. A rendeletre gyűlőt doboltattam, de a honvédek kik még a kutakhoz sem értek mindnyájan, kulacsukat vízzel megtölteni, nagyon nehezen gyülekeztek, mire Tóth Á. odalovagolván elkezdett *német nyelven* ránk lármázni és szitkolózni, hogy minő rendetlenség uralkodik itt a zászlóaljnál, hogy eddig sem jöttek még össze a honvédek. Ezen német beszéden –, mely nyelvet használtak itt nálunk a volt idősebb osztrák főtisztek, ha tekintélyt akartak magoknak szerezni, mint Görgey is – felforrt bennem a méreg, de lenyomtam azt!

Végre délután 2 óra tájban megérkeztünk Óbecse alá, de a gyalogságunk egy harmad része, szomjúság, fáradtság s izzadságtul lecsigázva az út mellett maradtak kidülve, üthette, verhette őket az ember, még lóval is neki mentünk, mégsem keltek fel fekvő helyeikről, annyira kimerítette őket ezen esztelen s minden ok nélkül erőltetett retirálás!

Ezen menésünk által több embert veszítettünk, mintha egy csatát vívtunk volna! és ha még egyszer Tóth Á. ilyen utat tetetne a sereggel, azt úgy szétbomlasztaná, hogy napok múlva sem tudná azt összehozni. Olyan károkat képes egy tapasztalatlan vezér okozni, pedig Tóth Á. is az osztrákoknál hírneves vezérkari tiszt volt, mint Gaál Miklós tábornok Aradon! kik a hadi tudományokat torkig szíták magokban fel.

Óbecse romjai mellett tábort ütöttünk, de alig hogy azt tettük, ismét rendelet jött a tovább menetelre!

Ekkor mi Óbecsén át a Tiszán is keresztül mentünk, s ott a Tisza töltése mellett állapodtunk meg. A Tisza kanyarulatánál egy gőzhajót pillantottam meg, ezt látva örültem, hogy azon ezen fáradságos nagy menésünk után valami enni- és innivalót kaphatunk, miután ma egész nap egy falat eledel sem volt a szánkban, pedig már délután 3 óra elmúlt.

Két tisztessel oda mentünk, hogy pénzünkön valamit, ennivalót szerezünk, de a gőzhajó kapitánya, *Molnár* nevezetű, még gorombán és elutasítólag bánt velünk, s ott volt még egy veres hajú ellenőr, az meg egy hasáb fát is fogott kezébe ellenünkben, és úgy hadarázott felénk. Az egész napi fáradság, éhség és a harag által is az úton, olyan méregbe jöttem, hogy kardot rántottam, és kicsibe történt, hogy vérengzésre nem került köztünk a dolog. Ez volt még a koronája a napnak Tóth Á. vezényletének első napján!

Végre innen is csakhamar tovább indultunk, miután honvédeink legalább a Tisza zavaros szőke vizéből tele ihatták magukat, és mentünk Törökbecsére ismét. Innen azonban megint tovább rendelték bennünket Franyovára (Vranjevo, V. G.), mely sérületlen lévén, az ottani lakosok közt elszállásoltattunk. De még le sem porolhattuk magunkat, midőn ismét rendelet jött újra Óbecsére visszamenni, ahonnan most jöttünk. Erre általános zúgolódás történt a mi áldott, jó természetű honvédeink közt, kik mindent képesek voltak tűrni, kiknek egész napon át se enni, meg pihenni való időt sem engedtek, és most ismét vissza kergetni akarták. Azonban *Haukk* alezredesnek több belátása és józan felfogása lévén, magát közbevette, s így e napra itt maradtunk. Én meg parasztszobába nem akartam bemenni, s inkább a szabad ég alatt tanyázni, az udvaron egy szénakazal elé kitézettem a zászlót, a mellé felállítatam a zászlóórséget, melléje lerakattam a földre a zászlóalj parancsnoksági irodát, én meg felkúsztam a kazal tetejére, és töltöttem pompásan az éjszakát, melynél fogva ekkor a zászlóalj parancsnoksági tanya a *szénakazal* volt.

18. június. Korán reggel útnak indultunk, s megérkeztünk Óbecse alá, hol Szt. Tamás s Hegyes utak közti helyen szálltunk táborba, ahol is miután ezelőtt itt már az őrsereg táborozott, egészen kész gunyhókkal ellátott táborot találtunk, amelyet nagy örömmel használatba is vettük.

Amint jeleztem volt *Mihájlovics* alezredes egy dandárral Kulánál állott, kinek Tóth Á. nem izente meg visszavonulásunkat, melynek következtében Mihájlovics Perczelnek tervezett megtámadása rendeletében tegnap átlépve a Ferenc-csatornát, előre nyomult Jellacsics balszárnya ellen, gondolván, hogy a támadás terve fennáll, és ezáltal csaknem elfogatott, alig tudott menekülni Verbásznak, hol bennünket nem találván s nem is tudva, hogy mi hova fordultunk, Cservenkára vonult vissza.

A hadtest új vezényletének az eredménye!

Azonkívül még hátunk megett Törökbecsén maradt *Bánffy* ezredes erdélyi hadosztálya, amely ellenségtől semmi oldalról fenyegetve nem is lehetett, ahelyett hogy hozzánk csatlakozik, midőn tudható volt, hogy elsősorban csak mi lehetünk megtámadva az ellenségtől.

Földvárnál is volt egy oldalcsapatunk a baloldal védelmében, mely állott 2 század mozgósereg, tőlem egy század *Altman* főhadnagy alatt, és egy század Koburg huszár, mely itt csatlakozott hozzánk.

E szerint Tóth Á. védelmi állást foglalt el, de miért hagyta hátunk megett *Bánffy* hadosztályát, annak értelme nem volt, hacsak nem az ő felfogási stratégiája folytán!

19–20. június. Mi itt a talált táborunkat olyan szépen berendeztük, mint egy kis falut, jöttek Törökbecséről vállalkozók, melynek folytán volt kocsmánk, boltjaink, melyekben minden apróságot venni lehetett, cukrot, kávét, mindenféle fűszereket, szalámit, szalvabádót (szafaládét), egyszóval mindennemű napi szükségletünket fedezhettük, sőt fényűzési cikkeket is vehettünk. Olyan jól éreztem magamat, mint akárminő városban lettünk volna.

Jellacsics Szt. Tamásnál állott, de a támadásra semmi készüléket nem tett, azért is naponkint fegyverben gyakoroltam szorgalmasan zászlóaljamat.

21–22. június. A jólétünkben embereink elbízták magokat, s Váza ezredbeli zászlóalj embereivel nagy verekedést csináltak, amelynél az egyik főszereplő az én Tamásom volt, kinek hogy a tüzes vére lecsillapodjék, a többi hősökkel együtt több órai rövid vasra verettem. Hason viszálykodásnak többnyire oka volt a sorgyalogság és a honvédek közti különbség, múlton amint már említém a sorkatonaság magát mindig többnek tartotta a honvédeknél, ami úgy is volt katonai szempontból, amit pedig a honvédek nem akartak tűrni.

Ugyanezen időben már megszüntette a sorgyalozzereknek azon sajátosságait a kormány. Eltörölte az ezredek szerinti megnevezéseket, és honvéd zászlóalj-számokat kaptak az eddig viselt fehér szíjjakat feketére festette, a német vezényszavakat mint a honvédeknél magyarra változtatta át, azonban megmaradt még az osztrák egyenruha, mert még az újonnan alakult honvédek számára nem volt elég abból. Ennélfogva még több idő kellett volna ahhoz, hogy ezek egészen honvédekké alakuljanak át. Ugyanígy volt a huszároknál is, csak hogy

még nagyobb mérvben, mert míg a sorgyalogság a nagy kisebbséget képezte a gyalogság közt, addig a régi huszárezredek többségben voltak, és sokkal többet is értek, mert egy lovat nem lehet olyan gyorsan kiképezni és harcképessé tenni, mint a gyalogságot. Hogy azután azt az időt elérjük-e valaha, az az Isten kezében van?

25. június. Végre megint egy csatanapunk állott be.

Már azt hittük, hogy Jellacsics nem is támad meg bennünket, s megelégszik azzal a dicsőséggel, amit eddig is elért, olyan lassan mozgott előre, s megfontolva haladt.

Ezen a napon is korán reggel felkeltünk, szép tiszta verőfényes reggel volt, a tavaszi idő balsamos illatjával s a zászlóaljat kiállítván fegyvergyakorlatra, midőn az előőrsoktól jelentés jött, hogy az ellenség felénk közeledik, mire valamennyi csapataink itt, melynek száma 4600 ember volt, fegyverbe állott.

Mint egy félóra telhetett belé, mikor az ellenség közeledését felhőkig nyúló porfellegből láthattuk. Erre Tóth Á. Perczi ezredessel előlovagolván kém-szemlére s csakhamar visszajövéen elrendelték, hogy nyomuljunk előre az ellenségnek szemben. A seregünk erre, amint felállítva volt arcban előre nyomultunk egy négyszeres számú ellenség ellen ahelyett, hogy Óbecse kerítései és árcai mellett védelmi állásban várjuk be az ellenséget, s ott bevárjuk Bánffy hadosztályát Törökbecséről. Azonban ismerve Jellacsics lassúságát és nagyon is óvatos előhalladását, nagy veszélytül nem tarthattunk előnyomulásunk folytán.

Mintegy félórai előre halladásunk után egyszerre csak megdördülnek az ellenség ágyúi ellenünkben, legelsőbb balszárnyunknál Földvár mellett, hol Czintula őrnagy vezényelte az ő seregét.

Erre mi is állást foglalván s az ágyúink is elkezdtek az ellenségre tüzelni. Jobb szárnyunkon Ferdinánd huszárosztály fél üteg lovaságyúval előre küldött az ellenséget oldalba fogni. Ezek előre is mentek annyira, hogy nem láttuk őket, de az ágyúi dörgéseit csakhamar hallottuk megszólalni. Ez alatt az ágyúgolyók már reánk is jöttek anélkül azonban, hogy nagy kárt okoztak volna, mivel az ellenséges ágyúk még olyan messze voltak, hogy a golyóik ugrálva jöttek hozzánk, így azután a honvédek előre látták őket, s a sorokban utat nyitottak azoknak. Így ment húsznál több ágyúgolyó soraink közt anélkül, hogy csak egy embert meg is sértettek volna. Azonban hátunk megett állott két század széki gyalogság, kik nem voltak olyan ügyesek és gyakoroltak a háború dolgában, mint az én honvédeim, s azok közé többnyire beütöttek azok a golyók, melyeket az én honvédeim rajtuk keresztül bocsátottak, és így sok veszteséget szenvedtek. Én honvédeim még, midőn egy ilyen ágyúgolyó sértetlenül keresztül ment rajtuk, még mindég élceket hánytak utánna.

Ekkor már az ellenségnek 80 ágyúja dolgozott, a mi 26 ágyúnk ellenében, melynek folytán azoknak tüzeléseit nem lehetett kiállni, a visszavonulás elrendeltetett.

Gondoltam: szükséges is volt minékünk ezért előmenni! Itt mellettünk egy 12 fontos ütegünk volt, melynek fedezete zászlóaljamra volt bízva. Ezen üteg tűzérei és szekerészei még az 5^{dik} sz. osztrák tűzérezredből valók voltak, és mind csehek meg németekből állottak, és még osztrák tűzér és szekerész egyenruházatok volt. Ezek, kik nem hazaszeretetből és lelkesedésből szolgáltak nálunk, csak kényszerből, már régebben vissza akartak vonulni, mint azt Kácsnál tették volt; de én nem engedtem őket innen mellőlünk megretíralni, embereim még lelővéssel is fenygették őket, ha mellőlünk meg mernek mozdulni. Így aztán a cseh atyafiaknak akaratlanul is meg kellett maradniok addig, ameddig mi is maradtunk.

Igen kitűnően viselte magát az előre küldött lovas félüteg *Semsey* százados alatt, mely jobb oldalunkon lett előre küldve. A mellettük levő Ferdinánd huszárok a nagy ágyútüzet nem bírván kiállni, visszaszaladtak, de az ágyúk megmaradtak minden fedezet nélkül, és tovább lőtték az ellenséget, és midőn visszavonultak, láttam, hogy az egyik ágyú 6 lovai közül 4-et kilőttek és csak 2 ló vitte vissza azt az ágyút.

Miután mi lépésről lépésre a régi helyünkre visszaretíraltunk, itt a kerítések és a romokat megszálltuk az ellenség ellen. A zászlóaljammak egy kifelé nyúló s árokkal körülvett kert jutott védelmezésre, az 5. és 6-ik századot *Molitorisz Samu* százados vezénylete alatt a hátunk megett tartaléknak rendeltem azon meghagyással, hogy retíralni senkit ne engedjenek a honvédek közül, és ha megállásra azokat nem bírhatják, löjjék le őket.

Én azután a lórul leszállva, azt átadtam *Szerdóhajú(?)* lovászomnak, hogy azt a romok mögé biztonságba vigye, és én helyet foglaltam embereim között a kert árkában.

Ez alatt az ellenség látván a visszavonulásunkat, ő is bátorságot vett nagy lassan előre nyomulni, és az ágyúzást ellenünk hevesen folytatni; abból állott az egyedüli virtusok.

Így tartott ez az ágyúzás már több óráig, és sajátságos, hogy Törökbecseről a Bánffy hadosztály még mindég nem jött segítségünkre, holott azok onnan egy óra alatt itt lehetnének. Nem értettem az egészet. Midőn az ellenség ágyúi már közel jöttek hozzánk, a Hunyadi huszárok előre rohantak az ágyúkat megtámadni, de az ellenség olyan golyó záport eresztett rájuk, hogy kéntelenek voltak visszaretíralni.

Miután ezek éppen mi előttünk rohantak előre, minden reájuk lőtt golyó mihozzánk jött, szinte mulatságos volt, hogy az ágyúgolyók hogy ugráltak mi

előttünk a kertben, az a szokatlan nagy mennyiségű ágyúgolyók, mint a lapdák ugrálásától már nem féltünk, sőt mulatságos volt előttünk az!

Itt álltam az egész hadjáratban a legnagyobb ágyúgolyó-zápor közt.

Midőn a Hunyadi huszárok visszaszaladtak felénk, akkor a többi csapataink is bátorságot veszve visszavonultak, és ott hagyták az állásaikat. Azonban mivel előttünk sok elesett huszár és katonák heverték a földön, gondoltam, még elég időm lesz ezeken a szerencsétleneken segíteni, és egy csapat honvéddel előre mentem a földön heverő sebesült honvédeket felszedni, s magunkkal vinni, s a meglőtt lovakról a kantárt és nyeret leszedni, hogy még ezek sem maradjanak az ellenség prédájává. Ekkor egy furcsa esetnek is voltam szemtanúja. Egy huszár vágat a többiek közt felénk az ellenségtől úzve, kinek a lovának csak három lába volt, s mégis vágatva szaladt. A jobbik hátsó lábát egy ágyúgolyó úgy elvitte, hogy csak véres csutka volt helette, és az a szegény pára három lábón vágatott tovább, mit a rajta ülő huszár sem vett észre, még én reá nem kiáltottam; leugrott a lováról, s ez csak ekkor esett össze. A többi közt találtam egy lovat fekvő, amelyen semmi sérülésnek nyoma nem volt, és mégis döglött módon hevert a földön.

Miután ekkor az ellenség már nagyon közeledett hozzánk, s puszkagolyóik is értek bennünket, elrendeltem az embereimnek, hogy az elesett lovak nyergének hevederjét és kantárjait csak úgy vagdalják össze, erre az említett szürke a fejét megrázta, felugrott és futásnak eredt. Bizonyosan az ágyúgolyó szele ütötte meg, s attul kábult el csak.

Azt tapasztaltam már, hogyha egy ágyúgolyó nagyon közel megy el testünk mellett, annak a sebes levegőmozgásnak érintése, vagy amint mondták, az ágyúgolyó szele is képes volt egy testrészét, lábát vagy kezét megbénítani, vagy megsiketülni anélkül, hogy azon testrész akárminő sérülést is szenvedett volna a golyótól!

Midőn már a sebesülteket felszedtem, s az elesett lovaknak a szerszámaikat összegyűjtöttem, a visszamenésre gondoltam, s a lovam után küldtem; azonban ez idő alatt, még én itt elől babráltam, a hátam megett mindenki megretirált, – pedig ha helytállnak, valószínű, hogy az ellenség az ágyúzáson kívül személyes megtámadást nem is mert volna megkísérteni. De hát az ágyúzástól megretiráltak mindnyájan. Igen, ha én lehettem volna mindenütt! – és így lovászom is a lóval már előbb odább állott, és én gyalog maradtam, pedig ez most nekem annyiból bajomra volt, mert Verbász alatti táborozás alkalmával a csatornában fürödve talpamat egy üvegdarab megmetszette, melynek folytán még most is nehezen járhattam, s így miután a visszavonulók közt a legutolsó voltam, tarthattam, hogy az ellenség még elfog engem, melynél fogva *Vojnics Nándor* karjára támaszkodva mentem vissza.

Midőn a kert mögé jöttem, hol Molitorisz Samu százados alatt az 5. és 6^{dik} századot rendeltem tartaléknak, azokat itt gondoltam találni, és mi történt, azok, kiket kirendeltem volt megakadályozni, hogy honvédeim ne retiráljanak meg: ők voltak az elsők, amint nekem itt jelezték, akik megretiráltak. Pedig az a nagyorrú és nagy szakállas *Molitorisz* Samu százados, ki valamikor kiszolgált baka altiszt volt, s olyan míveltséggel is bírt, volt a legnagyobb *szájhős* a tisztek közt, és minden ellen rezonírozó (okoskodó, feleselő, kifogást kereső), mint aféle régi komisz bakakáplár Hány János. Fel is tettem őt gyávaság végett feljeleníteni.

Így sántikálva átballagtunk Óbecsére, s innen a hajóhídon át a Tiszán anélkül, hogy az ellenség bennünket üldözni mert volna; nagyon is megelégedett azzal, hogy mi önként megretiráltunk.

Csata folyamában Tóth Á.-t sehol nem láttam, és mindenki úgy tett, amint jónak látta.

Ilyenek voltak a mi vezéreink, amint ezen naplójegyzeteimből többeket már megismertettem: beillettek volna nagyobbbrészt osztrák tábornokoknak!

A hídon átmenve ott találtam már a Földvár alá vezényelve volt századomat *Altman* főhadnagy alatt, kiknek egyéb bajok nem történt, minthogy a velök levő Koburg huszárok ijedtékben többeket legázoltak és összetiptak.

Végére mikor már mind ezen a parton voltunk, s egy jó félnapi csatározásunk alatt érkezett hozzánk Törökbecséről *Bánffy* ezredes hadosztálya, és most rendelte el Tóth Á., hogy ezek a hídon menjenek át, és a már Óbecsén levő ellenséget támadják meg! Esső után köpönyeg! A székelyek a hídon át is mentek, a zászlóaljjal én is mindjárt utánok mentem, noha tudtam, hogy most már hiába fog ez lenni, és haszontalan embervesztés: de ha már azok mentek, én sem maradtam volna hátra!

A hídon ismét áthaladva, midőn Óbecse alá értünk, egyszerre az előttünk haladó székelyek visszafordulva megszaladtak, s a zászlóaljamat is visszanyomták anélkül, hogy az ellenséggel szemben is lettünk volna.

Így jöttünk ma megint egy elveszett csatához a vezénylő főtiszt értelmetlensége folytán anélkül, hogy mi még csak fegyvereinket is kilőttük volna, kivéve bennünket csekélyszámban egy nagyszámú ellenségnek, mikor a hátunk megett egy órányi járásra volt még egy pihent hadosztályunk, amelynek még hasznát sem vettük, és már csatát veszítettünk. Éppen úgy, mint múlt év decemberben az újaradi csata alkalmával is velünk történt volt.

Midőn átmentünk újra a Tiszán, Tamás legényem egy eredeti jelenetet csinált. Miután kutya nélkül nem tudott lenni, az az én Melencénél elvesztett kutyám helyett szerzett egy nagy, sovány, hamvasfekete nagycsontú agarat, mely ugyan a nyulat el nem fogta, mint az aradi agaram, de annál kedvesebb és ragaszkodó tulajdonnal bírt, tehát amit a természet tőle megtagadott,

másrészt meg kipótolta. Én nekem ez a kutya nem kellett, mert ezideig a melencei majornál elfogott kistróka már nagyra nőtt, s úgy volt mellettem, mint egy kutya, amellyel sok tréfát csináltunk; de a kutyát Tamásom nagyon szerette. Ezen visszavonulásunk alatt azonban ezen kutya eltűnt a poggyászomtól, amellyel utazott mindég Tamás és felesége, *Bíró Mari* társaságában. Erre Tamás, mint egy eszeveszett elkezdett lámentálni, hogy a kutya elmaradt Óbecsén, ő oda visszamegy érte. Ekkor már az ellenség Óbecsét megszállta, és erősen tüzelt ide ránk, mindannak dacára ez a bolond, ha le nem tartóztatom, visszamegy Óbecsére, a halál torkába, ahol az ellenség őt biztosan lelőtte volna.

Midőn ismét visszajöttünk a Tiszán, Tóth Á. elrendelte a hidat leszedni, nehogy az ellenség utánnunk törjön. Az volt a legeredetibb, hogy az ellenség meg attól félt, hogy mi megyünk át a hídon őt megtámadni. Oldalvást felállított egy ágyútelepet, ő is elkezdte a hidat ágyúztatni és elrontani. Tehát mind a ketten féltünk egymástól.

Ezután a mi ágyúink is a Tisza töltés fedezete mellett állást foglaltak, és bekövetkezett egy heves, két óráig tartó kölcsönös ágyúzás és haszontalan lőporfogyasztás.

Noha mi is a töltés mellé húzódtunk, ezen alkalommal mégis sok embert veszítettünk, és én is, kicsibe múlt, hogy a másvilágra nem küldtettem; amint egyszer a töltésre felléptem embereimet körülnézni, egy ágyúgolyó alig három arasznyira repült el mellettem.

Itt sok emberünk sebesült meg és halt meg, a többiek közt éppen mellettem vitte el egy ágyúgolyó egy honvédnek mind a két lábát, s ott jajgatott mellettem folytonosan, hogy segítsek rajta. Borzasztó volt a szegényre nézni, amit leírni nem is akarok, hogy annak borzasztó emlékét újra fel ne költsem keblemben. Orvos sehol nem volt látható, kötszereink semmi vagy egy kocsi közelünkben, hogy ezt és a többi sebesülteket is beküldhettük volna Törökbecsére. Itt kellett ezeknek jalkiáltásait az ágyúmoraj és -dörgése közt órákig hallgatni. Ez volt a legborzasztóbb nekem. Csak azt tehettem, hogy ezeket a szerencsétleneket a töltés melletti mocsárvízbe helyeztem fájdalomkaim némi enyhítése végett roncsolt testrészeikkel.

Itt feküdt egy fiatal őrmesterem is, ide, Bácskából jobb családból való, kit egy-két napra elbocsátottam szüleit megtekinteni, és éppen ma reggel érkezett a zászlóaljhoz vissza. Gondoltam, minek is jött meg ez a szerencsétlen éppen ma ide, hacsak holnap jött volna, mennyi boldog vagy boldogtalan éveket élhetett volna ez a világban, és most itt fekszik halva. Csak az a baj, hogy az ember nem tudja a jövőt!

Ez idő alatt Óbecsén a templom mellett még addig épen álló két egy emeletes házat, melyek eddigelé egyedül álltak valamennyi közt az egész városban, az

ellenség felgyújtott; hogy miért tette ezt, nehéz lett volna megfejtteni. Talán azért, hogy ezután már egyetlenegy ház sem maradjon épen a városban!

Az idő már alkonyodni kezdett, mikor a kölcsönös ágyúzás megszűnt, s minden elcsendesedett, csak az a két leégett ház füstölgött még.

Este valahára kocsik érkeztek a szerencsétlen sebesülteket összeszedni és elszállítani. Én meg rendeletet vettem a zászlóaljjal Frányovára húzódni, s ott elszállásolni embereimet.

Már setét este volt, midőn nagy búsan, egész napon át ismét semmit sem érkező ballagtunk Frányova felé; nem énekeltek és tréfálkoztak szokás szerint honvédeim, hanem minden szó nélkül, csak legfeljebb egy-két káromkodást kiejtve értünk meg.

Így végződött ezen mai nap, mely által most egész Bácska ismét ki volt szolgáltatva az ellenségnek, kivéve Mihájlovics gyenge dandárját; egyéb csapatunk sem volt, mely is most Szabadkára vonult vissza. Csapata állott 2000 ember 13 ágyúval, azután Baján is volt még egy zászlóalj honvéd és 700 német légióbeli, több nem.

Most mi voltunk ugyan azon helyzetben, mint három hóval ezelőtt a rácok voltak. Most az ellenség minket űzött át Bácskából Bánságba. Csak az volt a különbség helyzetünkben, hogy Jellacsics nem volt Perczel, sőt annak épp az ellentétje, ennél fogva nem igen tarthattunk attól, hogy ellenünkben úgy ki fogja zsákmányolni tudni győzelmét felettünk, mint azt Perczel tette, sőt amennyire óvatos vagy talán inkább félnék volt Jellacsics, meglehet, hogy egyelőre megelégszik evvel az eredménnyel is, és nem hatol előbbre Bácskába.

Ha a mi egész erőnk mai napon együtt lett volna Óbecsén, és az ágyúzás elől meg nem hátrálunk, az ellenség nem győzedelmeskedik felettünk; de így megtörtént.

Ezen éjszaka Frányován nem szállásolhattunk be, hanem csak táborba szálltunk.

26. június. Rendeletet vettünk az egész seregnek visszavonulni Beodra felé, s hogy poggyászaink Kikindára menjenek. Tehát Tóth Á. meg volt ijedve, miszerint jónak látta ilyen gyalázatosan megszaladni Jellacsicstól, s még a Tisza folyó védelme sem fog neki elegendő lenni.

Ez már mindenki előtt abszurdum volt, és botránkoztak. Ha már a Tisza vonal sem volt neki elegendő biztos, hát hol a manóban találta volna magát biztonságban? Az ilyen hadvezér mért nem maradt az osztrák hadseregnél, melynek az iskolájából került ki; boldogította volna inkább azokat tudományával, mint minket! De még ez mind semmi. Tóth Á. ijedtében futárt küldött Becskerekre is, hogy az ottani határvédsereg a Tisza mellett is vonuljon vissza Temesvár felé, ahol ellenség sem volt, s Jellacsicsnak esze ágában sem volt bennünket a Tiszánál megtámadni akarni.

Ez azután méltó utóda volt Perczelnek! És ilyen embert küldött a kormány Perczel után a hadsereg vezényletét átvenni!

Tehát útnak indultunk Beodra felé.

A beodrai úttól jobbra a síkságon egy pusztatemplom romjait pillantottam meg, mely már az idevaló utamban is feltűnt előttem, miután messze nem volt, oda lovagoltam.

Ezen helyet Aracsnak hívják, a templom már régen lehetett elpusztulva, nagy nem volt, de igen csinos gót stílusban volt építve, s körülötte földhányásoknak nyomai is látszottak, melyek védelmi sáncok lehettek a régi török háborúkból, de hogy miért építetett ezen csinos templom egymagában a nagy rónaságra, azt már nem lehet tudni, vagy hogy mellette község is létezett, de amelynek házai mind agyagföldből állhattak, mely elpusztítva, annak most már a nyoma is eltűnt a századok vihara alatt.

Dél felé Beodrára értünk, hol és mellette levő Karlovába lettünk elszállásolva.

Délután *Pereci* ezredes a zászlóalj és csapatparancsnokokat magához hívatott tanácskozásra. Ide menve itt találtam *Mágin* nevű őrségbeli századost, ki szülőföldemről, Türjéről Zala megyében megyei útibiztos volt, ő most innen hazautazik Zalába s kérdezett, ha nem írnék-e haza szüleimnek levelet, de miután csak napokban írtam atyámnak, most általa csak szóbeli üzenetet küldtem.

Ezután valamennyien lóra ülve *Pereczivel* kilovagoltunk a vidéket megvizsgálni! Hogy mit akart ezzel, nem tudom kigondolni, vártam még a helyszínre kiérünk. Amint Karlováról a borcsai útra értünk, *Pereci* megállott, s bennünket véleményadásra szólított fel, hogy miképp lehetne itt a helységhez képest a seregnek egy célszerű hadállást kikeresni.

Erre a szemünk, szánk elállott, hogy mi az Isten nyila jutott megint Tóthnak eszébe, itt hadállást foglalni? A Tiszán át az ellenséget áteresztetni, és itt a rónaság közepén azt bezárni, s itt csatát fogadni? Ez valóságos örült gondolat lehetett tőle!

Közülünk természetesen senki sem tanácsolta itt csatát fogadni, s avval visszalovagoltam gondolatokba elmerülve ilyen badarság hallatán!

27. június. Ezen a napon szerencsénkre ide érkezett *Vetter* altábornagyunk, s az új fővezérünk, melynek folytán vége szakadt Tóth Á. esztelen parancsnokságának, és éppen jókor, meggátolni, hogy újabb bakot lőjön!

Ő Tóth Á. visszavonulását ide nagyon roszszallta, s elrendelte Törökbecsére újra visszamenni, s az előbbi hadállásunkat azonnal elfoglalni, melynek folytán délután újra neki indultunk visszafelé, s este felé ismét Törökbecsén voltunk. Így jártuk mi a bolondját oda és vissza.

A poggyászungkat is Kikindáról azonnal visszarendelte, úgy Tóthnak intézkedését is Becskerekre!

Én itt most a gyógyszerészhez lettem beszállásolva.

Vetter intézkedést tett a Tisza melletti hadi állást Óbecse előtt elfoglalni, s esetleg Jellacsics átkelését egész erővel megakadályozni, de nem Beodrán megütközni?!

Azonban mit tett Jellacsics, egészen Tóth Á. módja szerint? Nemhogy előre nyomul, ha nem is a Tisza átmenetét a Bánságba megvívni, de az előtte védelem nélkül levő Bácskába bemenni. Még azt sem tette, hanem szépen visszavonult Óbecséről is Verbász és Szt. Tamás felé. Cseltől félt oly szörnyűképp Tóth Á., hogy Beodrára retirált! Hanem hálát adunk az Istennek, hogy a hadtest vezénylete most már jó kezekbe került.

Érkezett hozzánk *Guyon Richárd* tábornok és az új hadtestparancsnokunk.